

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันจำนวนประชากรโลกได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะประชากรผู้สูงอายุซึ่งพบว่าเมื่อปี พ.ศ.2518 มีผู้สูงอายุเพียงร้อยละ 8.54 ของประชากรโลกทั้งหมดแต่คาดว่าในปี 2568 สัดส่วนจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 13.41 และจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยก็เพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็วจากการสำรวจพบว่าในปี พ.ศ. 2542 มีจำนวนผู้สูงอายุ 5.6 ล้านคนหรือร้อยละ 9.3 ของประชากรทั้งหมด (ปิยะธิดา นาคะเกษียร, 2549, หน้า 29) ปี พ.ศ. 2558 ประเทศไทยจะมีประชากรผู้สูงอายุถึง 8.4 ล้านคน (เยาวลักษณ์ จิตตะโคตร และ นันทพัทธ์ ชินล้ำประเสริฐ, 2546, หน้า 2-3) และในปี พ.ศ. 2563 จะมีจำนวนผู้สูงอายุประมาณ 10 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 14

ผู้สูงอายุเป็นบุคคลอันดั่งราชซึ่งคุณค่ามากมายในสังคมไทย เป็นบุคคลที่สังคมควรให้การเคารพยกย่องว่าเป็นปูชนียบุคคล สมควรแก่การปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมและให้การดูแลต่อเนื่องในช่วงชีวิตที่เหลืออยู่ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและเป็นไปในทางที่เสื่อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม (ทัศนีย์ อนันตพันธ์พงษ์, 2541, หน้า 23) แต่จากการศึกษาพบว่าสังคมไทยในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะครอบครัวจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวทำให้ผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง ไม่มีผู้ดูแลซึ่งถือเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2525 ซึ่งกล่าวว่า การพัฒนาความเป็นเมือง (Urbanization) ของสังคมไทยเป็นสาเหตุทำให้คนหนุ่มสาวและผู้อยู่ในวัยแรงงานย้ายจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ บางคนถึงกับไปทำงานประกอบอาชีพต่างประเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวแบบขยาย กลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ทำให้สัมพันธภาพของสมาชิกในครอบครัวแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป และพบว่าผู้สูงอายुर้อยละ 5 ถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง สัมพันธภาพของครอบครัวขาดความอบอุ่นเพราะมีการหย่าร้างมากขึ้น ประกอบกับวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาจึงทำให้เด็กและผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนเด็กและผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2547, หน้า 76)

จากรายงานของกรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ (2546, หน้า 76) พบว่าจำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ปี 2545 มีจำนวน 2,884 คน และในปี 2546 จำนวนผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งมีจำนวน 2,991 คน และจากรายงานของกรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ (2546, หน้า 76) พบว่าจำนวนประชากรสูงอายุที่ถูกทอดทิ้งในเขตจังหวัดสุโขทัยมีจำนวน 365 คน โดยบางส่วนก็ถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพังและบางครอบครัวก็มีบุตรหลาน ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และอยู่ร่วมกับผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2547) และจากการศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) พบว่า ผู้สูงอายุในจังหวัดสุโขทัยที่อยู่เพียงลำพังกับหลาน(บุตรของบุตร)ในครัวเรือนโดยไม่มีบุคคลอื่นอยู่ด้วยโดยไม่คำนึงว่าผู้สูงอายุจะมีคู่สมรสหรือไม่มีคู่ร้อยละ 6.2 จากจำนวนผู้สูงอายุในจังหวัดสุโขทัย 84,300 คน

ด้านผลกระทบที่เกิดขึ้น จากการศึกษาของ คณิศร ธรรมยวม (2551) ซึ่งศึกษาผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากการที่ผู้สูงอายุต้องเลี้ยงดูหลานเพียงลำพังพบว่าเมื่อบุตรแยกย้ายไปมีครอบครัวการดูแลผู้สูงอายุในเรื่องต่าง ๆ ก็อยู่ในภาวะที่จำกัด เนื่องจากบุตรของตนต้องรับภาระครอบครัวของตัวเองด้วย สภาพเศรษฐกิจและครอบครัวที่มีปัญหา รายรับไม่เพียงพอกับรายจ่าย บางรายบุตรเสียชีวิตเนื่องจากโรคร้าย ผู้สูงอายุต้องต่อสู้ดิ้นรนเลี้ยงดูหลานเพียงลำพังตั้งแต่เล็กมีความกังวลในเรื่องหลานที่ตนดูแล ซึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมมากที่สุด และจากการศึกษาของ ปราวณี ประไพวัชรพันธ์ และคณะ (2548) พบว่าสภาพของชุมชนเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมเมืองทำให้ผู้สูงอายุต้องรับภาระในการเลี้ยงดูหลานและบางส่วนยังขาดผู้ดูแลและการจัดการสุขภาพที่ดี จากข้อมูลผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน ทำให้มองเห็นถึงปัญหาที่จะตามมาทั้งปัญหาด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจต่อครอบครัวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง เพราะผู้สูงอายุเหล่านี้ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่สังคมต้องให้การดูแล การที่บุตรหลานปล่อยผู้สูงอายุไว้เพียงลำพังโดยไม่มาเหลียวแลหรือให้ความช่วยเหลือ ทำให้เกิดปัญหาต่อผู้สูงอายุและหลานทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งตลอดช่วงชีวิตที่ผ่านมาผู้สูงอายุต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเคยดูแลบุตรหลานจนสามารถช่วยเหลือตนเองได้และสิ่งที่ผู้สูงอายุเหล่านี้ควรได้รับในช่วงบั้นปลายชีวิตจึงควรมาจากบุตรหลานที่ผู้สูงอายุเหล่านี้เลี้ยงดูมา

การปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งพยาบาลมีบทบาทที่สำคัญ เนื่องจากต้องทำหน้าที่ทั้ง 4 ด้าน คือ ในด้านการรักษา ด้านการป้องกัน ด้านการฟื้นฟูและด้านการส่งเสริมสุขภาพ ทำให้ได้มองเห็นภาพสังคมในความเป็นจริงและที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานเป็นกลุ่มบุคคลที่ควรได้รับ การดูแลตามสิทธิที่ควรจะได้รับแต่ในการปฏิบัติงานกลับพบผู้สูงอายุ

จำนวนมากในชุมชนที่ถูกทอดทิ้งเพียงลำพังไม่มีลูกหลานคอยดูแลนาน ๆ จึงจะกลับมาหาผู้สูงอายุ เหล่านั้นสักครั้งหนึ่ง บางคนยังต้องดูแลหลานที่บุตรของตนหรือสมาชิกในครอบครัวของตนนำมา ทิ้งไว้ให้ดูแลในขณะที่ตนเองก็อยู่ในช่วงที่ต้องการบุคคลอื่นดูแลเช่นกัน ทั้งร่างกายที่เสื่อม ตามอายุ และด้านจิตใจที่ต้องการการดูแล

ด้วยเหตุดังกล่าวผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน จึงเป็นกลุ่มประชากรที่ผู้วิจัยสนใจ ในการดำเนินงานวิจัยเพื่อศึกษาถึงความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุ ที่ถูกทอดทิ้งอย่างลงลึกในรายละเอียดเพื่อสะท้อนภาพของผู้สูงอายุและเด็กที่ถูกทอดทิ้งซึ่งมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชนโดยเน้นไป ที่ครอบครัวและชุมชน เพื่อให้ผู้สูงอายุและเด็กที่ถูกทอดทิ้งเหล่านั้นมีสุขภาพสมบูรณ์ ทั้งทาง ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม สามารถดำรงชีวิต ได้อย่างมีความสุข และมีคุณค่า

คำถามการวิจัย

1. ลักษณะที่บิดามารดาทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุดูแลเป็นอย่างไร สาเหตุใด บิดามารดาของเด็กจึงทอดทิ้งเด็กให้ผู้สูงอายุดูแล
2. ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งมีวิธีการดูแลหลานอย่างไร
3. ความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งเป็นอย่างไร

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะและสาเหตุที่บิดามารดาทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุดูแล
2. ศึกษาวิธีการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง
3. ศึกษาความทุกข์ ความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ได้ข้อมูลลักษณะที่ทำให้เกิดความทุกข์และความสุขจากการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง
2. ทำให้ได้ข้อมูลสาเหตุที่บิดามารดาทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุดูแลเพียงลำพัง
3. ทำให้ได้ข้อมูลวิธีการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกสมาชิกในครอบครัวทอดทิ้ง
4. ทำให้ได้ข้อมูลในด้านความทุกข์ในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง
5. ทำให้ได้ข้อมูลในด้านความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพวิธีปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เพื่อศึกษาความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งในเขตจังหวัดสุโขทัย โดยกำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้ให้ข้อมูลว่า ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานมีอายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป เป็นผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพังคนเดียวและต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ หรือผู้สูงอายุที่อยู่กันเป็นคู่สามีภรรยาและถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพังและต้องรับภาระเลี้ยงดูหลานที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้โดยสมาชิกในครอบครัวไม่ให้การดูแลในด้านการเงิน หรือดูแลแต่ไม่เพียงพอ และผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานมีความยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการบอกเล่าถึงความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของตนอย่างลงลึกในรายละเอียด โดยทำการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive sampling) กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ปรากฏการณ์วิทยาการแปลความข้อมูล (Hermeneutic Phenomenology) โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก บันทึกเทป และการสังเกต เป็นวิธีการหลักในการเก็บข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลานในเขตจังหวัดสุโขทัย จำนวน 12 ราย

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความทุกข์ หมายถึง ความรู้สึกไม่สบายใจ ความยากลำบาก ความรู้สึกทรมาน กังวล ต่อสิ่ง ๆ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

ความสุข หมายถึง ความรู้สึกอิ่มใจ สบายใจ เมื่อได้กระทำสิ่งนั้น ๆ หรือได้อยู่ใกล้สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ตนเองรักและผูกพัน

ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน หมายถึง ผู้สูงอายุ อายุตั้งแต่ 65 ปีขึ้นไป มีสถานะคู่หรือหม้าย มีภาระต้องดูแลหลานที่บิดา มารดาทอดทิ้งไว้ให้เลี้ยงดู

หลาน หมายถึง ผู้ที่มีความเกี่ยวพันในฐานะบุตรของบุตรผู้สูงอายุที่ยังช่วยเหลือตนเองไม่ได้อายุไม่เกิน 6 ปี และถูกบิดามารดาซึ่งเป็นบุตรหรือหลานของผู้สูงอายุทอดทิ้งให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดู

ลักษณะการทอดทิ้งผู้สูงอายุ หมายถึง วิธีการ ขั้นตอน ที่บุตรหรือหลานของผู้สูงอายุกระทำในการทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดูเพียงลำพัง โดยไม่ให้ความอุปการะด้านการเงินหรือให้แต่ไม่เพียงพอในการใช้จ่ายเพื่อดูแลตนเองและหลาน

สาเหตุของการทอดทิ้ง หมายถึง ปัจจัยที่ทำให้บุตรของผู้สูงอายุไม่สามารถดูแลผู้สูงอายุและบุตรของตนได้ จึงทอดทิ้งบุตรให้ผู้สูงอายุเลี้ยงดูเพียงลำพัง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อศึกษาความทุกข์และความสุขในการดูแลหลานของผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ตามสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นโดยผู้วิจัย ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งให้ดูแลหลาน แนวคิดของการวิจัยเชิงคุณภาพ ปรัชญาของรูปแบบการวิจัย ตลอดจนทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเพื่อใช้เป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้มีความครอบคลุมทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกต การจดบันทึกและการวางแผนการวิจัยได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลการวิจัย ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลอย่างแท้จริง

